

DAGENS FRÅGOR

Den 22 maj 1937.

Riksdagens nyckfulla voteringsordning. För några år sedan diskuterades voteringsordningen i den svenska riksdagen ganska livligt. Det fanns riksdagsmän, som syntes vilja göra gällande att det just då mindre populära vågmästeriet vegeoterade på det sätt, varpå de olika yrkandena föredrogos vid voteringen — diskussionen rörde sig givetvis blott om de fall, då fler än två yrkanden stå mot varandra, t. ex. ett från högern, ett från centerregeringen och ett från socialdemokraterna. Talmannen har ju för vana att »höra» på utskottets förslag, vilket därigenom automatiskt räddas till slutvoteringen och i denna oftast samlar majoritet gentemot det yrkande, som kvarstår från de förberedande voteringarna om kontraposition. Eftersom utskottets »majoritetsförslag» under den tid, då intet parti hade majoritet, enligt praxis var liktydigt med centergruppens, ehuru de flerubbelt större grupperna till höger och vänster röstat för och reserverat sig för andra yrkanden, ansågs det lilla vågmästarpartiet favorisera därigenom, att slutvoteringen tvingade det parti, vars förslag utslagits i kontrapositionsvoteringen, att med eller mot sin vilja rösta på mittförslaget såsom det minst onda. Varken den särskilda utredning, som då företogs, eller den allmänna erfarenheten bekräftade dock påståendet, att vågmästeriet hade voteringsordningen till ett av sina fundament. Däremot var kritiken i det hänseendet ovedersäglig, att kontrapositionsvoteringarna inbjödo till föga tilltalande taktiska spekulationer; det mest berömda exemplet härpå är väl den första behandlingen av arbetslöshetsdirektiven vid 1923 års riksdag, då den Brantingska regeringen lyckades rädda sig kvar några veckor därför att vissa riksdagsmän voro ovilliga att i den förberedande voteringen till åttlydnad av partiledningens order överge och rösta mot vederbörande partis eget förslag. Att kritisera det egenartade, historiskt framvuxna svenska voteringsättet har dock varit lättare än att skissera ett annat, på en gång enkelt och snabbt system. Riksdagen avskrev också frågan i medvetande om att den gällande ordningen trots alla egendomligheter lämnade tillfredsställande resultat, d. v. s. garanterade att riksdagens beslut i varje särskilt fall överensstämde med majoritetens faktiska uppfattning.

Likväl kvarstår anmärkningen, att det svenska voteringsättet är alltför mekaniskt och, låt oss säga, själlöst. Två fall från årets riksdag skola anföras såsom exempel härå.

Vid avgörandet av frågan om arvode åt universitetskanslern förelågo tre yrkanden: utskottets förslag om ett arvode å 17,000 kr., hrr Johan Nilssons i Malmö m. fl:s reservation om ett arvode å 19,000 kr. samt hrr J. B. Johanssons i Fredrikslund m. fl:s avslagsreservation. Talmannen i första kammaren »hörde» på utskottet; vid kontrapro-

positionsvoteringen segrade hr Johanssons reservation över hr Nilssons med 66 röster mot 53; i slutvoteringen segrade utskottsförslaget över hr Johanssons reservation med 76 röster mot 42. Arvodet fastställdes sålunda av denna kammare till 17,000 kr. Grundad anledning finnes dock att anta, att kammarens majoritet med all sannolikhet varit böjd för att votera 19,000 kr. Flera framskjutna socialdemokratiska talare hade i anslutning till reservationen förordat detta belopp; regeringen hade förordat detsamma; sannolikt hade också hela högern röstat för det, därest slutvalet stått mellan 17,000 och 19,000 kr., ty såväl hr Trygger som hr Hammarskjöld påyrkade visserligen avslag men förklarade sig subsidiärt vilja rösta för det högre arvodet. Kammaren ställdes dock aldrig inför detta val, och sålunda blev högern, som väl i denna fråga hade den enhetligaste uppfattningen, aldrig i tillfälle att rösta för 19,000 kr., eftersom dess avslagsyrkande utslög yrkandet om det högre arvodet. Talmannen borde i stället ha ordnat voteringen så, att han först låtit kammaren avgöra principfrågan om arvode eller icke (= bifall till eller avslag å hr Johanssons reservation) och därefter, sedan denna fråga jakande besvarats, låtit kammaren rösta mellan de två beloppen. Då kunde intet tvivel ha uppstått om kammarens verkliga mening. (Möjligheten av att riksdagen i en ev. gemensam votering i enlighet med andra kammarens mening godtagit det lägre beloppet är för bedömandet av voteringsättets ändamålsenlighet utan betydelse.) Något hinder för talmannen att förfara på här föreslaget rimligare sätt kan ej föreligga.

Det andra exemplet är hämtat från behandlingen av frågan om moderskapspenningen. Utgångsläget är i korthet följande: Kungl. Maj:t och utskottsmajoriteten hade föreslagit, att dylik skulle utgå till de mödrar, för vilka den beskattningsbara inkomsten utgjorde högst 3,000 kr.; högermännen hade som inkomstgräns föreslagit 1,000 kr. och bondeförbundet 2,000 kr.; i en tredje reservation, avgiven av hrr Sigfrid Hansson m. fl. och stödd bl. a. av hrr Wohlin och Österström, hade moderskapspenning föreslagits för samtliga barnaföderskor. Gemensamt för de tre första förslagen i motsats till hr Sigfrid Hanssons reservation var sålunda en viss behovsprövning. Denna överensstämmelse var dock mera formell än reell. Alldenstund utskottsförslaget innebar, att enligt beräkningar ungefär 92 % av alla mödrar skulle komma i åtnjutande av penningen, något som gjorde att uttrycket behovsprövning måste anses ganska oegentligt, voro sannolikt många av dem, som påyrkade en strängare behovsprövning, subsidiärt beredda att rösta för hr Sigfrid Hanssons »premielinje» såsom rationellare än regeringens behovsprövningslinje. Förordningen var emellertid så redigerad, att redan dess första paragraf avgjorde, huruvida behovsprövning eller villkorslöst lämnande av penningen skulle stadgas; först förordningens tredje paragraf i utskottsförslaget reglerade inkomstgränsen. De som efter ett avslag å yrkandet om en strängare behovsprövning tilläventyrs velat rösta för premielinjen ställdes enligt föredragningsättet vid avgörandet av 1 § inför valet att antingen vidhålla sitt yrkande, med risk att detta när 3 §

föredrogs bleve avslaget, eller också att omedelbart uppge sitt yrkande till förmån för premielinjen. Då voteringen vid 1 § t. ex. i första kammaren utföll så, att behovsprövningen principiellt godtogs med 74 röster mot 47, vilket med andra ord innebar att blott 14 »subsidiära» röster behövts för att premielinjen skulle ha accepterats, framgår därav, att ett annat föredragningsätt *kunnat* leda till ett annat beslut; efter utgången av voteringen om 1 § segrade nu regeringsförslaget vid 3 § med stor majoritet över högerens och bondeförbundets reservationer. En bättre garanti för ett adekvat riksdagsbeslut hade i denna fråga vunnits, om kamrarna först fått votera om 3 §, eller också om, såsom i vissa främmande parlament, en »Wiedererwägungs»-rätt funnes vid ärendets slutföredragning. Tilläggas må, att premielinjens främste förfäktare, hrr Sigfrid Hansson och Österström, i egenskap av utskottets ordf. resp. vice ordf. i vardera kammaren förslagit det föredragningsätt, som kanske omintetgjorde ett bifall till deras egen reservation.

Det är icke vår sak att här söka upplinjera ett annat föredragningsätt. Vi ha blott velat fästa uppmärksamheten på de risker, som vidlåda det nuvarande systemets alltför schablonmässiga tillämpning. I bägge de anförda fallen finns det grund att misstänka, att en annan föredragning kunnat ge ett annat utslag. Men ännu mindre än den elektriska voteringsapparaten får föredragningsättet klicka. Måhända skulle kritiken mot det nuvarande systemet helt kunna förstummas, om våra så högt kvalificerade talmän tilläto sig en större frihet att systematisera olika ofta väsensskilda yrkanden, så att abnormala tvångslägen för ledamöterna ej uppstode. I vårt land, där endast en läsning förekommer, borde dessutom en rätt till »Wiedererwägung» efter genomgången av ett lagförslag finnas. Hur det än är är det ganska viktigt för riksdagen och landet att förhindra, att voteringsättets nyckfullhet kan göra majoriteter till minoriteter eller vice versa.

Rysk nationalism. Utan några liknelser i övrigt är även dagens Ryssland ett paradexempel på den historiska kontinuitet, som icke brytes av tekniska revolutioner, av nya ekonomiska eller statsrättsliga system. Det var i själva verket ett oförväget, ett storstilat experiment man gjorde, då man där i det nära österlandet prövade på att rycka människan lös ur hennes historiskt, politiskt, socialt bestämda groningsgrund, att genom ett ofantligt våld skära av alla band till det förflutna. Det experimentet måste misslyckas. Människor, folk, nationer kunna förändras, genom århundradena kunna de degenerera eller växa till i kraft — men helt låta de sig icke förvandla inom en tidrymd, vilken icke mätes i sekler utan i lustrer. Experimentet misslyckades, som sagt, och i dag står Ryssland åter vid Europas dörr, ja i Genève mitt i de europeiska staternas krets — och på förkrigstidens imperialism och nationalism har det gripit tillbaka som på beprövade medel. Det »förborgerligade» Ryssland, vars borgerliga kultur sitter lika ytligt som under tsarismen — därom ha

ju trotskistprocesserna vittnat — detta Ryssland skickar icke längre sågfilare utan spökflygare, dess marskalkar bära Leninorden i stället för S:ae Annae och dess folk är fattigt och okunnigt liksom det var under förkrigstiden. Den väsentligaste skillnaden är den, att detta Ryssland inom varje europeisk nation, som det kan tänkas angripa, redan äger en enklav, de öppna eller hemliga kommunistiska partierna, som skola bli stöttrupper vid erövringen. En annan olikhet är också en olikhet, som endast ökar risken av att ha detta Ryssland till sin granne: detta ryska folk uppfostras nu till en upphettad nationalism i en grad, som saknar motsvarighet utom de stora nationella diktaturerna i Mellaneuropa och Östern.

I själva verket borde intet vara att anmärka mot en utveckling i denna riktning. Ett folk som prövats så hårt som det ryska, ett folk som hotats med förlusten av all fosterlandskänsla överhuvudtaget, väl kan det förtjäna att i sund patriotism med kärlek se upp till sina stora minnen och med glädje gripa sig an sina stora uppgifter. För detta olyckliga och i många hänseenden storslagna folk borde patriotismen bli en hjälp i dess självuppfostran till västerländsk odling och ordning. Men det är icke därför som nationalismen här har gripits till i dessa dagar. Den nya ryska nationalismen blir farlig i den mån den icke kompletteras av insikt om den egna nationens väsen och om det egna folkets plats i folkens samfund. Om denna nationalism endast är ett resultat av en målmedveten propaganda och icke fotad på självkänedom, då kan den bli till utgångspunkt för nya hot mot Europas fred och mot det ryska folkets bestånd. Då är den avsedd endast som ett bedövande gift, ägnat att hålla kvar detta ryska folk under dess nuvarande tvång eller att söva dess kritik på marschen mot fronten i väster. Före världskriget var icke hela det ryska folket i så hög grad som det tyska och det franska uppjagat i den nationalistiska extas, som var fredens mest oblidkeliga fiende. Nu är den det emellertid.

Vad som föranleder dessa rader är de former, som utmärkte den starka nationalistiska propagandan i Ryssland under senare hälften av det nyss tilländalupna året. Som ett exempel på dessa, till synes ett oskyldigt exempel men måhända i själva verket ett ganska allvarligt, skall citeras texten till en rysk militärmarsch, som lanserades i höstas och snart vann enorm popularitet i alla folklager: И. ДУНАЕВСКИЙ, ПЕСНЯ О РОДИНЕ, Музгиз 1936. Den återges i så vitt möjligt ordagrann översättning utan iakttagande av originalets meter eller dess suggestiva rimbehandling.

Från Moskva till kust och gränser,
från söderns berg till hav i norr
här gå vi som självhärskare
över vårt omätliga fosterland.
Här flyter livet överallt fritt
och brett som Volgas ström:
för de unga stå alla vägar öppna,
och de gamla hedra vi.

Refräng: Vidsträckt är mitt fosterland
och rikt på skogar, fält och floder.
Jag känner intet annat land,
där envar kan andas så fritt.

Våra åkrar kan ingen överblicka.
Oräkneliga äro våra städer.
Och dyrbarast bland sköna ord
är för oss vårt stolta lösenord: kamrat.
Med det ordet äro vi överallt hemma —
vi fråga ju icke efter färg eller ras.
Det ordet känner alla människor.
Det ger oss vänner överallt.

Refräng: Vidsträckt är mitt fosterland etc.

Över landet susa vårvindarna.
För var dag är det härligare att leva.
Ingen i världen kan skratta gladare än vi,
ingen i världen kan älska ljuvligare.
Om fienden vill bryta våra led,
då knyts vår näve hotande.¹
Vi älska vårt fosterland som en brud!
Som en öm mor vårda vi det!

Refräng: Vidsträckt är mitt fosterland etc.

Detta är nationalism. Och delvis är det ingen osympatisk nationalism. Omkvädets »Vidsträckt är mitt fosterland och rikt på skogar, fält och floder» kunde ha förekommit i vilken svensk landskapssång som helst: »Känner du landet det härliga rika» eller »Uppland, min hembygd med skördar och järn». Betagande och poetisk är slutstrofens: »Vi älska vårt fosterland som en brud! Som en öm mor vårda vi det!» Sympatisk är också den motivering till fosterlandskänslan, som anges i ordet tavarich: kamrat. Det är samma folkgemenskap som genomförts i det tredje riket, framför allt genom ståndsskranornas rasering, en process som där befriat människorna, arbetarna från en tryckande mindervärdighetskänsla, ståndspersonerna ur »det meningslösa tvånget att hävda sig, icke som människa, utan som mekanisk docka» (Bertil Malmberg). Men fruktansvärd och farlig framstår den skönmålning av det nuvarande ryska systemet, som utgör ett ledmotiv i den citerade texten: »Jag känner intet annat land, där envar kan andas så fritt» och »för de unga stå alla vägar öppna och de gamla hedra vi». Detta sjunges av miljoner ryssar. Och utan invändning. Då först är det farligt. Detta är nämligen en falsk moti-

¹ Ordagrant översatt skulle här stå: då rynka vi strängt på våra ögonbryn, men detta uttryck har på svenska icke alls den hotfulla prägel, som avses med det motsvarande ryska.

vering för den nationella känsla, som bäres upp i de citerade stroferna — och just en sådan falsk motivering gör nationalismen farlig.

Österrike inför befolkningsdöden. Under februari månad 1937 föddes i Wien 798 barn, antalet döda uppgick till 2,439. Månaden slutade följaktligen med ett minus på 1,641 personer. Siffran ligger helt i led med den nedåtgående tendensen i övrigt och torde ingalunda beteckna något oslagbart bottenrekord. De äldre årsklassernas oproportionerligt höga andel av den österrikiska huvudstadens befolkning kommer tvärtom att framdeles göra sig mer och mer gällande, med påföljd att mortalitetspromillen skjuter snabbt i höjden. Det är emellertid närmast födelsetalet, som väcker intresse. Troligen kommer detta under följande månader att nedgå ytterligare. Tager man februarisiffran (798 födda) till utgångspunkt för en prognos skulle för innevarande år antalet födda komma att inskränkas till c:a 10,000, medan dödstalet skulle närma sig 30,000. Detta är liktydigt med ett födelse-tal på c:a 5 ‰ — säkerligen det lägsta, som någon stad i världen kan uppvisa.

Redan nu klagas det i Wien över hur skolklasserna krympa; framdeles komma de i undervisningsväsendet anställda att hotas av fullständig katastrof. Lika förödande socialpolitiska verkningar äro att emotse. Wien utvecklar sig med stora steg att bli en väldig asyl. Det i bostadshus nedlagda kapitalet kommer att i stor utsträckning gå förlorat.

Ännu 1924 hade Österrike ett födelseöverskott på 7 ‰, tio år senare hade detta sjunkit till 0,9 ‰ och 1935 uppvisade landet ett underskott på 0,4 ‰. 1935 uppgick antalet födelser till 89,150 (13,2 ‰), dödsfallen till 92,100 (13,6 ‰). En ytterligare nedgång torde ha inträtt under det sist förflutna året. Landet som helhet följer alltså huvudstaden i spåren; ingen stat, ej ens Frankrike, torde uppvisa lägre siffror.

Givetvis spelar det ekonomiska nödtillståndet in. Arbetslösheten är oproportionerligt hög i Österrike och framtiden tecknar sig allt annat än ljus. Likafullt lär befolkningsnedgången icke kunna härledas uteslutande ur ekonomiska orsaker. Det politiska systemet torde även i hög grad spela in. Bitter och förgrämd framlever arbetarklassen sitt liv sedan februarirevolutionen 1934; trots Schuschnigg-regimens socialpolitiska arbete har ingen försoning kommit till stånd mellan de i regeringskretsarna dominerande kristligt-sociala elementen och austromarxisterna. Lika fientlig är nationalsocialisternas inställning till systemet. Att klerikalismen på topparna endast i obetydlig grad är förankrad i befolkningen torde vara säkert. Österrikiska folket har m. a. o. snörts in i en politisk livsform, vari massor av människor i sin oförsonlighet kommit att se mot framtiden utan hopp. Man tager sig fram från dag till dag och vill icke tänka på framtiden, där man kan undgå det. Ej underligt att familjelivet tar intryck och födelsebegränsning praktiseras i en utsträckning, som mer än något annat visar, hur den katolska kyrkan förlorat greppet om själarna.

Fabriksockupering-arna i U. S. A. Fabriksockupering är den allra nyaste strejktaktiken, som i största skala nyligen kommit till användning i konflikterna mellan arbetare och arbetsgivare i Förenta staterna. Den har de senaste åren under kortare tidsrymder samt beträffande smärre antal arbetare tillgripits vid kolgruvor i olika europeiska stater utan att dock väcka något större uppseende. Detta blev först fallet, då ockuperingar i maj månad i fjol introducerades av de franska arbetarna och ett slag över en miljon man togo sina fabriker i besittning. Amerika hade i fjol höst den första erfarenheten av en ockuperingsstrejk — »sit-down strike» som den där kallas — då arbetarna vid den kände svenskamerikanske industrimannen Bendix' företag i South Bend med framgång använde den från Frankrike importerade taktiken. Initiativtagare var bilarbetarefackförbundet, som tillhör John Lewis' nu så bekanta CIO, Committee of Industrial Organisation. Man lärde sig en del av detta första försök och när konflikten vid General Motors kring årsskiftet utbröt, hade tekniken fulländats, och ockuperingsstrejkerna inträdde i sitt verkligt stora skede.

De spred sig liksom alla nymodigheter i detta land med en präriebrands snabbhet, entusiasmerande de hittills oorganiserade arbetarna. Man kunde faktiskt tala om ockuperingshysteri, och företaget av alla slag fingo pröva på den nya taktiken. Vid ett hospital i New-York anordnade t. o. m. sjukvårdarna en ockuperingsstrejk. Neger-sköterskor i Chicago följde exemplet, fast de aldrig hört talas om John Lewis och hans organisation, utan förväxlade honom med den kände negerboxaren Joe Louis! Blinda arbetare vid en för dem startad liten industri i Filadelfia tillgrepo »sit-down» för att skaffa sig högre lön och mindre arbetstid. Det gick så långt att nationalgardet i Ionia, Michigan, slog sig ned på trapporna till arsenalen i staden och vägrade avlägsna sig, förrän viss ekonomisk gottgörelse utbetalats. Arbetsgivarna och den stora allmänheten stodo villrådiga inför det nya strejkkvapnet, undrande om det inom kort skulle löpa linan ut eller vara inledningen till en ekonomisk revolution med efterföljande politiska konsekvenser. Först efter mer än tre månader gick den väldiga strejkkvägen tillbaka, men tydligt är, att sit-downtaktiken haft sin utomordentliga andel i den omvälvning, som är i gång på den amerikanska arbetsmarknaden, därigenom att arbetarna vid massindustrierna nu hålla på att få sin föreningsrätt erkänd och kollektivavtalen på allvar bryta igenom.

Under strejken i mars månad hos Chrysler i Detroit kunde man iakttaga ockuperingstekniken i all dess s. k. fulländning. Här gingo Lewis' män så långt, att de även satte sig i besittning av administrationsbyggnaderna och hindrade tjänstemännen tillträde. Posten till bolaget kunde sålunda varken avlämnas eller avgå. Från fabrikslokalerna utföstes omedelbart alla icke organiserade samt vakterna. På kvällen första dagen skickades även större delen av de strejkande hem för att förenkla livsmedelsproblemet. I Dodge-fabriken stannade sålunda av 25,000 man endast 2,400 kvar.

I det ögonblick ockuperingen av en stor fabrik börjar, träda en rad förut organiserade kommittéer i arbete. De ha olika funktioner: att hålla en slags polisuppsikt över fabriken, se till att sprit och andra kontraband icke insmugglas, iakttaga upprätthållandet av rökningförbudet utom i tvättrummen, hålla uppsikt över eldsläcknings- och de sanitära anordningarna, bestraffa överträdare av de utfärdade ordena samt viktigast av allt ordna tillförseln av livsmedel och övriga tillbehör. Utanför fabriksområdet äro även betydande skaror på sin post, främst starka patruller för att hindra befarade attacker av polis eller vakter samt hålla ingångarna fria. En stab av budbärare finns också till hands för kontakten med strejkledningen i staden, för att överbringa nyhetsmeddelanden till pressen samt ha förbindelser med de firmor, som äro leverantörer till ockupanterna.

Av största betydelse är givetvis att hålla humöret uppe hos de strejkande. Fackföreningarnas orkestrar spela, sångare uppträda, och olika undervisningskurser igångsättas. Ibland givas också biografföreställningar. Gymnastiken har sina bestämda timmar, och man övar brottning och boxning samt spelar hockey, där tillfälle gives. Matcher i ping-pong bruka anordnas, och kortspel praktiseras livligt. Radio och grammofoner äro naturliga tillbehör till en ockuperad fabrik. Högtalare äro uppsatta överallt, dels för att få fatt uti en speciell arbetare, som hans anhöriga vilja träffa, eller för att samla hela styrkan på en given punkt, ifall företagsledningen eller polisen förbereder en återövring. I Amerika måste en dylik eventualitet alltid tas med i beräkningen, varför också ockupanterna ha ett speciellt »försvarsdepartement». Detta har vidtagit alla tänkbara anstalter för att möta en attack och därför utdelat alla de verktyg, som kunna användas vid en försvarsstrid, byggt barrikader o. s. v. Fackföreningsledningen brukar i regel sända till fabriken personer, som härvidlag ha vissa militära kunskaper. Det är därför inte underligt, att polis och nationalgarde haft att utstå svåra bataljer, när de — som åtskilliga gånger förekommit — fått order att rensa ett ockuperat företag. Det är självklart, att hela denna sit-down-teknik på förhand omsorgsfullt utarbetats och inövats i fackföreningarnas högkvarter. Något försök att hålla fabriken i gång har aldrig gjorts i olikhet med vad de italienska kommunisterna praktiserade, då de besatte en del industrier i Norditalien före Mussolinis marsch mot Rom 1922.

Som arbetsgivaren ser saken, är ockuperingen helt naturligt ett klart lagbrott, medan arbetarna — utan att direkt förneka detta — göra gällande, att etiska och moraliska skäl tillåta användandet av en medgiven illegal taktik. Ändamålet helgar medlen, mena de. Om de strejkande lyckas höja lönerna, minska arbetstiden och tilltvinga sig föreningsrätten, så äro dessa mänskliga rättigheter enligt deras förmenande av sådan betydelse för individerna, att arbetsgivarens äganderätt till fabriken får komma i andra rummet. Man har f. ö. också sett kända jurister, som efter långa utredningar lyckats nå därhän, att ockuperingen — »så länge den ej sker med våld eller bedrägeri utan i den goda avsikten att justera meningsskiljaktigheter mellan

parterna i anseende till de industriella relationerna» — icke blott är en arbetarnas fördel utan även deras solklara rätt!

När ockuperingsstrejkerna spritt sig som värst och till slut antagit karaktären av en social farsot, började emellertid CIO:s ledare själva tveka inför det nya vapnets användning. Deras auktoritet blev skamfilad, när »sit-downs» tillgrepos emot deras order även vid en hel del småföretag, vilka polisen utan större svårighet rensade från ockupanter. Trots den vid General Motors ingångna freden bröts den av arbetarna vid några fabriker i Flint, som åter blevo besatta. Det lyckades dock inom kort John Lewis' män att stoppa denna desperata aktion, som starkt bidrog till allmänhetens begynnande reaktion mot den nya strejktaktiken. När guvernören i Michigan, Frank Murphy, vilken under månader icke hade annat att göra än att söka mäkla fred i ockuperingsstrejkernas huvudstad, Detroit, en gång vandrade genom en besatt fabrik, igenkände han bland arbetarna en del figurer, som han förut i egenskap av domare kommit i beröring med. En undersökning visade, att elva f. d. fängelsekunder befunno sig bland ockupanterna i fråga, oaktat de aldrig haft arbete vid fabriken. De hade slagit sig på racketeering — den speciellt amerikanska formen av utpressning — och gjort sig till herrar i en fackförening, som de nu använde för sitt nya hantverk. Samma metod av racketeers befanns praktiserad även vid flera andra företag. I detta fall tvekade icke den försiktige guvernören, som eljest vägrat låta polis och nationalgarde angripa de stora fabrikernas ockupanter. Här förelåg, förklarade han, »rena banditvåldet», och polisen rensade omedelbart och hänsynslöst de fabriker, som blivit föremål för racketeers intresse. När allmänheten på ett omiskännligt sätt lade sina sympatier i dagen för denna taktik, lät han en rad mindre företag, vilka också besatts, följa med i det stora rensningsvepet.

Eljest skiftade taktiken mot ockupanterna i de olika staterna. Det fanns några guvernörer, som då fabriksbesättning kom till användning i Detroit och visade de första tecknen till spridning över landet, genast dekreterade, att de icke ett ögonblick tänkte tolerera den, utan med alla tillgängliga medel skulle slå ned varje ockupering. På sådana håll funno arbetarna också klokast att hålla sig på mattan. På sina ställen stormade polisen de besatta fabrikerna med anlitande av tårgas och andra moderna stridsmedel under blott mindre blodsutgjutelse. Mot de stora bilfabrikerna i Michigan företogs dock aldrig någon aktion trots domstolens utslag att de skulle utrymmas av ockupanterna. De hade försatts i sådant försvarstillstånd, att tusentals man av nationalgardet hade måst anlitas, och förlusterna skulle blivit ansevärdiga på ömse sidor.

Den livliga diskussionen bland allmänheten om sit-downstrejkerna gav helt naturligt snart eko i kongressen. Den framstående senatoren Hiram Johnson från Kalifornien förkunnade i den höga församlingen, att diktaturen lurade bakom besättandet av fabrikerna. En av demokraternas främste, Hamilton Lewis från Illinois, var inne på samma tema, då han höjde sitt varnande finger och utropade: »I det nuvarande

läget är det många, som vänta på en annan Hitler och i skuggan döljer sig avvaktande en annan Mussolini.» Själve senator Borah lät också höra sin röst, och han begagnade tillfället att vidröra sitt älskingsämne, kampen mot monopolen. Så här föllö nämligen hans ord: »Ockupanterna kämpa för vad de anse rätt i ett ekonomiskt system, som behärskas av laglösheten. Vi ha makten att reorganisera detta ekonomiska system och göra vi icke det, så skola vi snart — lita på mitt ord härvidlag — snart ha någonting mycket värre än ockuperingar av fabriker i Förenta staterna.» Från republikanskt håll framhölls, att presidenten kunde ha stoppat fabriksbesättandet »med sex ord» genom att tillämpa en gammal lag, enligt vilken han har rätt att ingripa, när en delstat själv icke visar sig ha makt att upprätthålla ordningen. Presidentens tystnad visavis sit-downstrejkerna gav också anledning till åtskillig tidningsdiskussion, och man undrade mycket, varför han icke varnade John Lewis för att fortsätta med taktiken. Flera demokratiska tidningar sågo Roosevelt's popularitet i sjunkande genom denna inaktivitet.

En verkligt stor debatt i det brännande ämnet uppstod emellertid i senaten först då senator Byrnes från Syd-Carolina, en pålitlig vän av new deal, föreslog förbud mot sit-downstrejker i en lag, som reglerade förhållandena vid brunkolsfälten, den s. k. Guffey Coal Bill. Icke mindre än 54 av senatens 96 medlemmar yttrade sig i den stundtals ganska upprörda debatten. Meningarna bröto sig mycket starkt, och det var tydligt, att senatorerna såsom alltid voro ängsliga för att stöta sig med en så väldig valmansgrupp som de organiserade arbetarna. Den demokratiska ledaren Robinson från Arkansas erkände sålunda, att han ogillade ockuperingarna och betraktade dem som illegala, men ville dock i det dåvarande läget ej utan vidare gå med på Byrnes' förslag. Detta avslogs med 48 röster mot 36, sedan dock Robinson lovat att en av de närmaste dagarna framlägga en särskild resolution beträffande »sit-downs». En dylik förklarande ockuperingarna »olagliga och emot den sunda allmänna opinionen» antogs sedan också mycket riktigt nästan enhälligt, men förlorade åtskilligt av sin udd, då den samtidigt uttalade sitt ogillande av verkens egna fackföreningar, av arbetsgivarnas motstånd mot kollektiva förhandlingar med arbetarna och av det kända spionsystem mot arbetarna och deras föreningar, som en hel del företag länge praktiserat. I representanternas hus diskuterades även ockuperingarna vid ett tumultartat sammanträde. En motion om undersökning av »sit-downs» avslogs med 236 röster mot 149. Det lägre huset, vars medlemmar bara väljas på två år, var som alltid än mer räddhågat än senaten för att stöta en betydande del av valmanskåren. Under dessa förhållanden har man fått se de lagstiftande församlingarna i delstaterna själva börja ta saken i egna händer. Ett par av dessa ha redan voterat lagar, som döma ockupanter till böter eller fängelse.

Besättandet av fabriker har haft ännu en viktig följd. I hela Amerika försiggår nu en livlig diskussion om en framtida lagstiftning beträffande förhållandet mellan arbetare och arbetsgivare, ound-

viklig redan på grund av den väldiga frammarsch, som arbetarnas organisationssträvanden nu göra. Amerikanerna konfronteras här med ett för landet alldeles nytt och vittomfattande problem. Förslag i legio framställas, och man ser i tidningarna utförliga redogörelser för den olika lagstiftningen på detta område i de demokratiska europeiska staterna. T. o. m. tvångsskiljedom i arbetskonflikter har sina förespråkare. Den s. k. Wagner Act, som nyss lyckades passera högsta domstolens skärseld, är det första lilla steget på denna nya väg, i det den ordnar arbetarnas föreningsrätt och skapar ett embryo till förlikningsförfarande vid tvister. Säkerligen kan man i sinom tid vänta förslag från presidenten för ett närmande ordnande av förhållandet mellan arbetare och arbetsgivare, när läget nu tenderar därhän att två starkt organiserade parter skola stå emot varandra. Individualismens Amerika får vika på alla fronter för den nya tiden.

Alfred Öste.

Litteratur och livsåskådning. Den kritik, som för ett par år sedan särskilt från kristet håll riktades mot den moderna litteraturen och litteraturkritiken, låter nu inte så mycket tala om sig. Den rann emellertid inte ut i sanden. Ett påtagligt resultat fick den i »Den kristna ungdomens litteraturnämnd», som fortfarande utger sina kortfattade »Litteraturrecensioner» som vägledning för ungdomsorganisationer, bibliotek och enskilda. Den diskussion, som framstötens gav upphov till, är nog heller inte slutförd; det vore i så fall skada, ty något avgörande och enande inlägg har väl ännu inte gjorts.

Däremot kan man nog vara tacksam för, att debattörerna inte längre tycks vara lika brådstörtat redo att gripa till pennan som i stridens första hetta. Vågar man tro, att det beror på att en och annan av de ivrigaste fått klart för sig, att litteraturbedömning är en svår sak och att problemen om litteraturens ställning till livsåskådning och moral inte lösas i en handvändning?

I en artikel i *Vår Lösen* noterar *Gunnar Sundqvist* resultatet av den kristna »Litteraturnämndens» första arbetsår. Man har rätt att anse honom för hela denna strömnings mest representativa man, inte bara därför att han mer än någon annan fått klä skott för den i åtskilliga häftiga angrepp alltifrån Sven Stolpes till David Sprengels och Karl Gerhards, utan framför allt därför, att han är ordförande och drivande kraft i det »Representantskap», som utser Litteraturnämnden och planlagt dess verksamhet.

Med själva nämndens arbete bör mag. Sundqvist ha all anledning att vara nöjd — så som det utövats har det icke mött någon svårare kritik, åtminstone inte från något respektgivande håll. Om detta är inte mycket att säga. Däremot framskymtar ur Sundqvists artikel en syn på frågan om litteratur och livsåskådning som gör det tydligt, att det är alldeles för tidigt att avföra dessa frågor från dagordningen.

Ur en synpunkt mynnar Sundqvists totalöversikt över inhemsk och översatt skönlitteratur ut i omdömet att »vi icke leva i någon diktningens högtid». Genomsnittskvaliteten är låg. Sådana generella om-

dömen erbjuda ju vissa svårigheter — så stora, att det blir ganska intresselöst, vilket betyg man till slut väljer. Däremot knyter sig intresset starkt till frågan om *bedömningsgrunden* i varje enskilt fall.

Sundqvists normer för litteraturbedömning äro icke direkt formulerade i denna artikel, men de framskymta på ett par ställen. Om Salminens »Katrina» heter det: »Boken är en gripande livsskildring med djupt och starkt moraliskt patos, väl förtjänt av goda vitsord och rekommendation. Men över nivån av ett väl utfört porträtt höjer sig dock ej skildringen. Ett vidare perspektiv saknas m. a. o.»

Vad är det för ett vidare perspektiv Sundqvist efterlyser? Vad är det, som kan höja skönlitteraturen över nivån av ett väl utfört porträtt — när det som i detta fall ger ett stycke mänskligt liv i sin torftighet och rikedom med påträngande verklighetskraft och den äkta konstnärlighetens rymd omkring? Om man får misstanken att detta saknade perspektiv helt enkelt är ett direkt sysslande med livsåskådningsfrågor, så blir man onekligen bestyrkt av uttalandena om Fangens På död mark i samma artikel. Den boken har tydligen just det som efterlyses hos »Katrina»: »Det perspektiv under vilket hans framställning av människoödena sker är dock klart och tydligt», heter det. »På död mark» är ju nämligen »ett gott exempel på en starkt realistisk skildring utifrån religiös livsåskådning». Alltså: för att en roman skall fylla kraven på verkligt god litteratur, måste den vara direkt engagerad i en livsåskådningsdiskussion. Här skall icke göras ett försök att polemisera mot en sådan uppfattning eller ens dra ut dess konsekvenser — det skulle fordra för mycket utrymme. Men har man verkligen rätt att utläsa den ur Sundqvists artikel, kan det ha sitt värde att få den noterad. Det är nämligen just en sådan litteratursyn, som den speciellt kristna litteraturkritikens ivrigaste motståndare alltid velat insinuera. Å andra sidan har en annan representant för det kristna kulturläget, Karl-Gustaf Hildebrand flera gånger energiskt avvisat den litteratursyn, som ser diktens värde i dess tendens eller dess sätt att behandla livsåskådningsfrågor.

Denna motsättning tycks bl. a. kräva, att åtskilliga av dem som utifrån sin kristna inställning syssla med litteraturkritik klarare besinna sig på de svåra frågorna om förhållandet mellan skönlitteratur och livsåskådning — om inte för annat så för att åtminstone undvika att de mera representativa förmågorna på detta sätt desavouera varandra.

Som ett värdefullt material för en sådan något grundligare orientering borde *P. O. Barcks* nyutkomna bok *Dikt och förkunelse* kunna tjäna. Den behandlar en rad svenska nittonhundratalsförfattare men är, som förordet säger, »icke i första hand en bok om diktare och diktverk, utan om livsåskådningar». Den unge, tämligen radikalt demokratiska kritikern företar en nära nog spännande orientering i livssynen och de ideologiska förutsättningarna hos så disparata författare som Hjalmar Söderberg, Sigfrid Siewertz, Pär Lagerkvist, Örnulf Tigerstedt och Hagar Olsson, för att blott nämna dem som stå i centrum för intresset — i övrigt väljas paralleller och

kontraster med en suverän frihet, som endast en stor beläsenhet kan skänka. Framställningen har en uppfriskande intellektuell spänst och en ren och klar stil, som tycks vara särskilt utmärkande för den finlandssvenska essaykonsten; man slipper här känslan att författaren oavbrutet ansträngt sig att turnera varje mening så spirituellt som möjligt! De konstellationer och resultat, som de olika undersökningarna lämna, äro naturligtvis stundom färgade av författarens grundsyn, men de verka sällan oväsentliga.

Framför allt visar emellertid Bareks bok på ett praktiskt påtagligt sätt, hur man bör nalkas skönlitteraturens livsåskådningsproblem. Naturligtvis är skönlitteraturens ideologiska underlag icke någonting likgiltigt ur litteraturhistorisk synpunkt; det frapperar hur mycket Barek utifrån sin här anlagda aspekt får fram exempelvis om konstverkens genesis, diktarnas beroende av tiden och kultursammanhanget. Men därifrån är steget mycket långt till att låta ett diktverks livsåskådning bestämma den rent litterära bedömningen. Barek säger klart ifrån att med hans utgångspunkt följer »att en rent litterär behandling av respektive författare och deras verk inte står att finna i dessa uppsatser».

Vad det i själva verket är, som gör ett diktverk till verklig konst, är ett mycket svårt problem. Men man kommer icke lösningen närmare genom att förenkla det.

I. S.

Hitlers gudom. »Förstå mig icke alltför snabbt», varnar Olai Paavolainen i förordet till sin Tysklandsbok *Som gäst i tredje riket* (Natur och kultur). När anmälaren efter en andra genomläsning hopsummerar sina intryck är han också fortfarande oviss om, huruvida han i allo riktigt fattat vad Paavolainen vill ha sagt. En sak är emellertid säker. Litteraturen om Tredje riket har riktats med ett mycket egenomligt arbete, skrivet utan varje spår till ressentiment, utan åthävor men samtidigt trotsigt och djärvt. Paavolainen står lika skeptisk inför Tredje rikets lära som inför den gamla bibeltron. Men mitt i förnekelsen har han kunnat ge sig nationalsocialismen i våld, bringa sin upplevelse på en samlande formel och förmedla ett helhetsintryck av den nya tron.

Det märkliga inträffade att Paavolainen i Finland skördade entusiastiska lovord i tidningar av alla partifärger, oberoende av deras inställning till Tredje riket — tre upplagor slutsåldes på några veckor. Vadan denna framgång? Denne gäst i Hitlers Tyskland bortser från allt oväsentligt och håller sig till det enda nödvändiga: att se nationalsocialismen under trosföreteelsernas synvinkel. Vad vi nu har att göra med, dekreterar Paavolainen, är den första i Europa uppståndna religionen!

Riksvärnets framträdande på partidagen i Nürnberg imponerade icke nämnvärt på Paavolainen. De halvmilitära S. S.- och S. A.-formationernas defilader gjorde icke heller något djupare intryck på den skarpsynte iakttagaren. I detta ser Paavolainen närmast utanverk,

liksom han överhuvud taget icke är böjd att tillmäta militären något normgivande inflytande i det nya Tyskland. Skildringen av Nürnbergmötet, dit Paavolainen och andra skandinaviska författare på egen hemställan inbjödos som »Ehregäste des Führers», kulminerar i återgivande av intrycken från partiledarappellen — denna gudstjänst, helgelsestund och andaktsövning, för att tala med Völkischer Beobachter, då 116,000 partikämpar bildlikt talat böjde knä för ledaren. Näst därefter i åskådlighet och kraft kommer skildringen av arbetstjänstens uppmarsch i kapitlet »Puritanernas mässa».

När den gamla världens människor förtvivlade, kom Kristus och återupprättade dem, skrev rikskyrkominister Kerrl i sitt julbudskap 1936. Nu som förr se vi också folken runtomkring oss förtvivla och förlora tron på livets mening. Men till oss tyskar har Hitler kommit för att på nytt ge vårt liv mening och hållning och på nytt foga in oss i den gudomliga världsordningen. Den som vägrar tro dessa Kerrls ord vara ärligt menade, har icke varit närvarande vid de national-socialistiska partiuppåden, då extasen bryter fram i all sin mäktighet, närd av fantastisk skicklig regi och styrd av insikter i massans psykologi, som förvandlat dessa föranstaltningar till världshistoriens största skådespel.

På det väldiga Zeppelinfältet, där »Appell der politischen Leiter» skall gå av stapeln, vajar fanorna becksvarta mot en kopparröd aftonhimmel. 116,000 brunklädda män — fem gånger Finlands hela armé — vänta under tystnad Ledaren. Plötsligt belysa strålkastare de väldiga hakkorsfanorna, som vajar flammande röda mot natthimlen. Hitler tar de första stegen nedför estradens trappa, och på ett ögonblick förvandlas hela det mörka jättefältet till en av bländande blå blixtrar uppbyggd kyrka. Runt kring Zeppelinfältet har man ställt upp 155 av arméns väldiga strålkastare. Färgade av eldblå glasskivor kastas de lodräta ljuskägglorna upp mot natthimlen till 14 km. höjd — ända upp till stratosfären.

Effekten är bedövande, omöjlig att beskriva i ord. Den ofantliga massan står förstummad. Allas blickar äro fastnaglade vid himlavalvet som förvandlats till ett svindlande, onaturligt högt gotiskt kyrkvalv — den väldigaste dom människoögat någonsin skådat. Ljuspelarna kastas lodrätt uppåt och resultatet är samma perspektiva synvilla, som då man tycker sig se två järnvägsskenor löpa samman i fjärran. Utåt är det blåa ljustemplet synligt på ett avstånd av 20 mil — ända ned till Tjeckoslovakien.

Följer så fanparaden. Mellan de brinnande blå ljuspelarna ser man åtta underbara, i silver och rött gnistrande ljusströmmar välla fram ur nattens mörka gap. De rulla långsamt som smältande metall över gångarnas trappor, skära som en blodig silverkniv genom den bruna massan på fältet. Först då ljusströmmarna nått hedertribunen skymtar man fanstängernas kransar, örnar och hakkors. Man vet ej till sist vart man skall rikta sina häpna blickar. Blått, rött, brunt, svart och silver. En barbarisk dröm! En hednisk yrselsyn! Assur och Babylon! Skådespelets spöklika prakt har fyllt sin uppgift. Hjärnan går

het av våldsamma fantasier. Vi befinna oss i den nya Människogudens tempel, som är högre än någon kyrka på jorden.

D:r Ley talar, men hans röst nästan drunknar i jubelbruset. »Vi hälsa Dig — Hitler — Hitler — Hitler! — Vi tro på en Gud i himmelen, som har sänt Dig till oss!» Och Hitler svarar. »Jag är med er och ni äro med mig. Nu känner jag att vi ha kraft att bygga upp Det Nya Riket.» Efter denna afton, skriver Paavolainen, kom jag till visshet i en sak, som jag anat redan före min avresa till Tyskland, nämligen Hitlers gudom.

»Ihr Name, mein Führer, ist unsere Unsterblichkeit», bekände Balder von Shirach vid Hitlerjugendparaden. »Das wir hier bauen danken wir dem Führer», lydde anslagen över allt där något nytt hus bygges längs färdstruten ned till Nürnberg. Hess tackar Ledaren för den inre frid, som han skänker de sina. I en dödsannons över en avliden nazist heter det »Gott nehme ihn auf in seinen Arbeitsfront».

Det har syntts oss angeläget att någorlunda sammanhängande återge en av de många scener i Paavolainens egendomliga arbete, där han mött och överväldigats av den nya tron. Paavolainen svävar icke på målet. Han jämför Hitler med Muhammed. Man går vilse i labyrinth och återvändsgränder och det hela upplöser sig i delproblem, frågetecken och kaos, om man stannar vid moraliska, ekonomiska och politiska värderingar av Tredje riket. Först i mytens ljus blir sammanhanget klart. Nationalsocialismen är en levande religiös verklighet. Till sitt innehåll är den lika motsägelsefull som andra religioner. Dess rasmystik, dess lära om Blut und Boden, dess ledarkult med allt vad därtill hör, håller icke stånd inför analysen. Men vilken religion gör anspråk på detta?

I sin egenskap av frälsningslära riktar sig nationalsocialismen såväl mot den i bolsjevikisk förklädnad framträdande ryska messianismen som mot evangeliska kyrkan och påvedömet. Bolsjevismen kan redan anses besegrad på tysk botten. Evangeliska kyrkan lever en katakombtillvaro. Huvudstriden kommer sannolikt att stå mellan nazism och katolicism och i denna strid stå statens samtliga maktmedel och den väldiga propagandaapparaten helt till den förra åskådningens förfogande. Men Paavolainen går icke närmare in på kampen mellan nationalsocialismen och de bestående kyrkorna. Han ser nazismen med dess spets och krön i Hitlerkulten som en fristående företeelse och bedömer den utan att ställa den i relation till det kristna dogmsystemet. I och med att han benämner nazismen en religion, om också uppenbart antikristen, är han emellertid förpliktad bevisa, att rörelsen innehåller de för en religion väsentliga elementen. Han tror sig kunna det.

Hitler framstår för de sina som en profet och uppenbarare av det gudomliga. Han har frälsat Tyskland undan vanmakt och förnedring och grundat ett nytt rike, av denna världen visserligen men i de troendes ögon bestämt att vara evinnerligen. Han har sövt och stillat den naggande oron hos massorna med att hänvisa till blodets röst och genom att själv inför allt folket tolka innebörden av dess djupaste

instinkter. Frälsningsmomentet finns alltså fullt utbildat. I Hitlerjugends och kanske ännu mer i arbetstjänstens hårda skola uthamras en manligt tonad, sträv och enkel etik, som kommer Tredje riket att framstå som ett nytt Sparta. Även i fråga om moraliska normer står alltså nazismen skarpt särpräglad.

Gemensam med kristendomen och muhammedanismen är gudsbegreppet. I sin uppenbarade form är gudomen emellertid liktydig med Adolf Hitler. Men är icke nazismen liksom bolsjevismen en lära som uteslutande rör det jordiska? Paavolainen förnekar detta. Det finns redan i Tredje rikets teori och praxis ansatser till en bestämd särpräglad lära om de yttersta tingen. Ständigt återkomma Hitler och hans män till och variera motivet, att de döda leva med och verka i nuet. »Kameraden, die Rotfront und Reaktion erschossen, marschier'n im Geist in unseren Reihen mit.» Nazismen lovar sina döda — om nu Paavolainen tolkat den nya tron rätt och vi uppfattat honom rätt — att efter döden få med sin närvaro hjälpa den stridande kyrkan vidare. En särpräglad begravningskult finns för övrigt redan för handen. På templet i München över de i rörelsen fallna är taket genombrutet, bronssarkofagerna stå utställda i en ljus, öppen pelarhall, ity att såsom Hitler säger »de döda böra blicka rakt mot solen, ljuset och evigheten». På nationalsocialisten Körners sarkofag står i bronsbokstäver »Der letzte Appell. Hier Körner.» Ansatserna till en eskatologi finnas för handen och kommer, skulle Hitler plötsligt avlida, att raskt utvecklas.

Nationalsocialismen är, har det sagts, ingen exportvara. Själv framhåller Hitler, att det sätt på vilket främmande länder och folk inrätta sig icke intresserar honom. Denna begränsning av mytens normgivande kraft till den tyska folkvärlden behöver emellertid icke innebära, att nationalsocialismen ställes utanför religionernas rad. En mytkrets kan mycket väl fortleva starkt lokalt begränsad. Det är dock möjligt att läran spränger de ursprungliga skrankorna. För Paavolainen tedde sig partimötet i Nürnberg 1936 i mångt och mycket som ett korsfararmöte, den skickelsesediga upptakten till korståget mot bolsjevismen som förkunnades. Men härmed trädde nazismen som trosrörelse betraktad ut på det internationella planet i syfte att omvända och värva. Även en annan sak får icke förbises. Hitlers »Mein Kampf», den nationalsocialistiska katekesen, läses flitigt mångenstädes utanför Tysklands gränser. Ytterst märklig är sålunda den inverkan nazismen haft inom den arabiska folkvärlden, där »Mein Kampf» tolkas som en uppmaning att återgå till och gräva ned sig i och hävda den nationella arabiska egenarten. Ju mer de nazistiska trosformerna rotfästas på tysk botten, ju större blir detta indirekta inflytande och dess mera framträdande lärans ställning i världsåskådningskampen.

Tredje riket bygger på suggestion och den som icke i viss mån låter sig suggereras når icke bakom utanverken. Så tillvida är dock en realitet i vanlig mening för handen, som en och var kan konstatera förhandenvaron på tysk botten av egenartade stämningar och åskåd-

ningar, om vilkas väldiga omgestaltande kraft utvecklingen bär dagligt vittnesbörd. *Beroildered.*

Old good Baldwin. Under många år har Stanley Baldwin, med uttryck minnande om Disraelis, talat om sin längtan att ostörd av politik få se träden lövas och avlövas och få dväljas bland grisarna i sitt kära Woncestershire. Hans många vedersakare ha än hetare önskat att han förr måtte ha gjort allvar av sin längtan till landet och lugnet. Baldwin har dock genom omständigheternas makt varit i stånd att låta sin sorti anstå till ett ögonblick, då han står på höjden av makt och popularitet. För honom, som i höstas flyttade imperiekronan över på den nyss krönte konungen, kunde ingen final vara värdigare än kröningen och ordförandeskapet i den samtidigt anordnade imperiekonferensen. Folkmassorna vid festligheterna gävo med rätta »Old good Stan» sin beskärda del av hyllningarna. Det mest förvånande i premierskiftet är, att den till synes oförbrännelige 69-åringen Baldwin, folkkärare än någon nu levande engelsk politiker och därför en enastående tillgång för det konservativa partiet, lämnar plats för en 68-åring, Neville Chamberlain. Ombytet kan ej gärna betyda mer än ett interregnum, och valet av den nye premiern är väl främst att fatta som en hedersbevisning för den berömda dynastien från Birmingham, vars äldre och mera berömda företrädare det aldrig förunnades att nå den högsta politiska värdigheten och myndigheten.

Om Baldwins kvalitet som politiker har alltsedan han år 1922 plötsligt fick en plats i solen stått en oavbruten och intensiv diskussion. Omdömena ha skiftat på ett enastående sätt. Oftast har man med en viss överlägsenhet ryckt på axlarna, när hans namn kommit på tal. I Sverige har ända tills på sistone utbildat sig ett slags Churchill-kult, i det att Winston gjorts till det stora men oförstådda geniet i engelsk politik; engelsmännen själva ha dock något mindre än vi här hemma förstått att uppskatta dennes politiska talanger, ty de ha distingerat mellan den lysande skriftställaren och den orolige politiske spekulanten. I ett så förträffligt arbete som docenten Gunnar Heckschers nyutkomna »Parlamentarism och demokrati i England» kan icke heller utläsas någon större veneration för Baldwin; H. ytttrar där bl. a., att »det är betecknande att den nuvarande premierministern (Baldwin) är synnerligen angelägen om att påvisa sitt konservativa partis beroende av Disraelis konservatism, trots att han själv är så olik Disraeli som någon människa kan vara det». I Ivor Jennings' i fjol utgivna standardarbete »Cabinet Government» göres heller intet större nummer av Baldwin som statsman — författaren lär dock tillhöra Labourpartiet. I fjol utgav Beckhofer Roberts, signaturen »Ephesian», en levnadsskildring, »Stanley Baldwin, Man or miracle?», ett roligt arbete i bästa Crusenstolpestil, vilket verkar som beställt av Baldwins förnämsta antagonister, presslorderna; från första till sista sidan vill författaren göra bokens hjälte till »a beloved clown in the contemporary political pantomime» — utan tvivel ett ganska dumdrigt omdöme om den man, som kort efter bokens ut-

givande med imponerande kraft och takt avsatte en konung. Å andra sidan ha, särskilt på senare tid, åtskilliga omdömesgilla vittnen framträtt, som i uppsatser eller i bokform låtit sin beundran för — samtidigt ibland också sin förundran över — toryledaren framlysa.

Den engelska politiska historien med dess makalösa personintresse kommer förvisso att ofta återkomma till mysteriet Baldwin. Problemställningen »Man or miracle?» kommer att gå igen, även när värderingen i motsats till »Ephesians» ej skall dikteras av hätskhet utan av strävan till objektivitet. Med ett par korta avbrott har Baldwin under femton år varit den mäktigaste i ett världsvälde, och historien kan ej avfärda honom. Ganska osannolikt kommer eftervärlden att acceptera clownepitetet.

Det är karakteristiskt för Baldwins fiender, att de söka motivera sitt underbetyg med att hänvisa till hur litet han uppmärksammades under sina år i underhuset och regeringen, innan han genom sitt berömda inlägg på Carlton Club satte torpeden under den Lloyd-Georgeska koalitionsregeringens ark. Hänvisningen har emellertid sitt stora värde blott som ett bidrag till belysningen av Baldwins egendomliga kynne. Uppenbarligen har Baldwin, innan han fick ansvaret, saknat det som eljest anses utmärkande för en stor politiker: maktinstinkt och armbågar. Han var en till synes något indolent iakttagare, samtidigt som han var en lojal medarbetare. Att han därför också skulle vara stupid — vilket den med omdömen snabbe Lloyd George skulle ha beskyllt honom för — motsäges redan av det sätt, varpå han blev dennes politiske baneman. Naturligtvis hjälpte honom en sällsynt serie omständigheter till premierposten, men utan konkurrens var han aldrig, och demokratiens ledareval äro för övrigt mera sällan en alltigenom rationell akt. Baldwins insatser i Lloyd Georges koalitionsregering och vid dennas sprängning synas i själva verket mycket typiska för hans politiska uppträdande även senare: en skenbar återhållsamhet för att ej säga ligkiltighet, parad med en stor förmåga att då och då kraftigt reagera och slå till. Det ligger något mycket engelskt i Baldwins obekymrade sätt, t. ex. vid mottagandet i Aix-les-Bains i ett viktigt ögonblick av Briand, Painlevé och Sir Austen Chamberlain: de ombådos hjälpa honom i hans semesterhobby, korsord. Det kan därför ej förundra, att Lloyd Georges »dynamitmentalitet» har den olympiskt lugne Baldwin emot. Men Baldwin har själv keltiskt blod i ådrorna, och mitt uppe i all ögonskenlig senfärdighet och bekymmerslöshet har han ofta varit en mästare i de snabba rörelserna, ibland t. o. m. så snabba att de förbryllat anhängare och tillfälligtvis skadat partiet.

Nästa steg i attackerna mot Baldwin var utmyntandet av slagordet, att han och medlemmarna av hans första kabinett vore intellektuella underklassare. Den lika träffande som effektiva repliken på detta lord Birkenheads slagord gav lord Robert Cecil omedelbart: det är bättre med »second-class brains» än »second-class characters». Att Baldwins första kabinett vid starten så lågt betygsattes berodde delvis på att dess män voro nya och att de gamla celebriteterna strej-

kade; ett år senare inträdde de senare i den andra Baldwinregeringen, ingalunda nödbedda och utan tvivel medvetna om att torypartiets emancipation under Bonar Laws och Baldwins ledning varit både rådig och riktig. Baldwin, som f. ö. aldrig lagt i dagen någon ängslan att liera sig med — för att använda hans eget uttryck — sådana hundrahästkrafters hjärnor som Churchills har i sin sällsynt vinnande självironi ofta tagit upp slagordet om sin andra klassens hjärna och närmast gjort en konst i att exponera sig som den enkla, kärnsunde country-gentlemanen. Naturligtvis finns det hos Baldwin en även för engelsmän ganska stor portion av naivitet. Naturligtvis är denne direktör icke något geni i ordets intellektuella mening. Men lika tydligt är att en man, så beläst, genom arv och släktskap så litterärt intresserad, i debatterna så fyndig och ofta dräpande samt med en sådan instinktiv förmåga att charmera människor, är mer komplicerad och rikare rustad än som framgår av den mask, han valt att uppträda i. Metoden att värdesätta politikerna efter graden av genialitet är dessutom mycket verklighetsfrämmande: Gladstone var icke något geni men ändock en sekularpolitiker; i Sverige voro varken Louis de Geer eller Boström de mest begåvade men oavvisligen två av de mest betydande under förra århundradet, och C. G. Ekman var som effektiv politiker ej underlägsen Staaft eller Edén.

Det kanske mest karakteristiska för Baldwin har varit det irrationella hos honom. Visserligen har han älskat att kalla sig en principernas man, men någon principryttare har han i själva verket aldrig varit eller, rättare sagt, i vår dynamiska tid ej kunnat vara. Han har tvärtom av sitt parti gärna önskat »a free hand» och har också styrt det med mycket fri hand. Han har många gånger chockerat, både när han som allra uppriktigast biktat sig för parlamentet eller när han sökt gripa ett tillfälle i flykten. I sin fördomsfrihet har han varken försmått att göra det oväntade eller att ge de mest förbryllande motiveringar härför; intet åskådliggör detta bättre än när han en gång under regeringssamarbetet med Snowden förordade en viss skatt, som han tidigare alltid bekämpat, blott emedan han eljest skulle såra »denne gentlemans känslor».

Att Baldwin i sin socialpolitik tagit Disraeli till förebild är uppenbart. Men även i sin taktik påminner han trots allt ej så litet om denne, ty bägge ha haft sinne för en diabolism, som blott skiljer sig däri att den hos Disraeli var öppet utstuderad, medan Baldwin låtsats som om den vore omedveten. Det förtroendeingivande hos Baldwin har gjort det för honom möjligt att, åtminstone inom inrikespolitiken, vinna många större segrar än hans illustre victorianske företrädare. Även i sin vana att operera på vänsterpartiernas marker, »att stjäla deras kläder, medan de bada», erinrar Baldwin om Disraeli. Den starkaste förebråelsen mot Baldwin från konservativt håll har just varit, att han egentligen vore en kryptosocialist. Denna förebråelse är väl oavsett terminologien även såtillvida riktig, som Baldwin från sin egen fäderneärvda, patriarkaliskt ledda fabrik tagit med sig en levande social vidsynhet och en utpräglad, delvis antiliberal känsla för sta-

tens förpliktelser. Utan att dessa uppfattningar fått prägla den moderna engelska högerns verksamhet och göra den »framstegsvänlig» hade dess nuvarande breda förankring i folkdjupet aldrig gärna varit tänkbar. Vilka misstag man än förebrått Baldwin, den egenskapen kan han dock ej berövas, att ha varit den ende högerledare i västlandet efter kriget, som under en följd av år och under ständigt växande tillit förmått att samla en folkmajoritet. De politiska esteterna må finna skönhetsfläckar i denna prestation, men — en prestation är och förblir det!

Baldwin har gått igenom många förödmjukelser. Sällan torde en engelsk politiker så många gånger ha dödförklarats. Åter och åter har han dock rest sig, vinnande nya segrar och nya anhängare. Strängt taget har han under de sista femton åren ständigt fått slå sig fram, ej utan en inneboende självmedvetenhet och med en förbluffande »punch» i slagen, t. ex. mot tidningslorderna, vilkas »draksådd» han oskadliggjort. Han fick 1924 efter sitt misslyckande med den första underhusupplösningen favören att göra ett nytt försök — det är sällan, yttrade han anspråkslöst, som en man får sin andra chans — men sedan dess har han ej mindre än andra politiker fått vara sin egen lyckas smed. När han någon gång gjort avbön, såsom vid Hoare-Lavalkrisen 1935, ha många däri sett uteslutande ett tecken på svaghet. I grund och botten har Baldwin vid sina motgångar visat sin mänskliga storhet, ty han har emot politikernas vana ej dragit sig för att visa sig ödmjuk. I hans plikttrohet och lojalitet har detta varit ett manligt drag, liksom ett sant demokratiskt. De personer, som från demokratiska utgångspunkter hysa förakt för diktatorstyper, borde vara de sista att ringakta just det demokratiska sinnelaget hos Baldwin, vilken visserligen i åtskilliga frågor tämligen suveränt torde ha dikterat politiken men ändock låtit det tidigare ganska vanmäktiga parlamentet komma till en något större rätt.

Säkerligen har Baldwin i sin demokratism uppfattat sig själv både som folkets ledare och som dess tjänare. Hans ärlighet mot väljarna alltifrån hans första premiertid har måst stärka förtroendet till honom som den verkliga gentlemannen bland politikerna. Vetskapen härom kunde också medge honom att nyligen genomföra det stora upprustningsprogrammet utan att dessförinnan fråga väljarna. Right or wrong — men Englands styrka utåt ville han ej vedervåga genom att kasta ut försvaret i valstriden. Den absolution, han genast fick, vittnar bäst om makten inför opinionen av hans personlighet. Den vittnar även om de faktiska restriktioner, som man av realpolitiska skäl anser folkrättigheterna böra underkastas i Magna Chartas land.

Inrikespolitiskt har Baldwin lyckats bäst, även om han ej förmått att helt lösa arbetslöshetsfrågan. Han har varit med om saneringen av Englands finanser efter Labours fiasko, han har medverkat vid jordbrukets reorganisering och till rationaliseringen av kolgruvorna, han skapade respekt för samhällsauktoriteten vid generalstrejken 1926 och vid stiftandet av den ganska stränga fackföreningslagen, och han genomdrev »flappers vote», många andra reformer att förtiga.

Inom utrikespolitiken har Baldwins roll varit mera omstridd. Atminstone tidvis synes han i mindre grad än andra premiers ha velat bestämma även över utrikespolitiken. Ostridigt har Englands roll i världspolitiken efter kriget varit mindre dominerande än tidigare; men har denna nedgång efter alla omvälvningar i världen varit undviklig? Obestridligt har han i fråga om förhållandet till N.F. och Frankrike ej följt någon alltigenom konsekvent linje. Hans vacklan har tytts som en begränsning i hans politiska intuition. Hans största nederlag, i Abessinienhistorien, faller också inom utrikespolitiken; uteslutet är dock icke att framtiden skall bryta »hans läppars försegling» och ge honom upprättelse. Hans skadeståndsuppgörelse med U. S. A. 1922 och hans dröjsmål ett decennium senare att låta England upprusta ha utlagts som brist på förhandlingsskicklighet och på framsynthet. Sant är att England under tio år fick dyrt betala de amerikanska krigslånen; sant är också att England till följd av försvarets svaghet — och sina allierades opålitlighet — led nederlag i Abessinienkonflikten. Men världen bör ej glömma, att Baldwin i uppgörelsen med Amerika företrädde hedern och i sin vägran att göra England till upprustningens pacesetter företrädde freden; i vår tid med dess många brustna illusioner vore det tragiskt, om allt skulle värderas efter den från varje ideal frigjorda maktpolitikens måttstock. I två hänseenden har Baldwin oomtvistligt personligen satt sin prägel på Englands utrikespolitik. Han har realiserat Joe Chamberlains dröm om preferens inom imperiet, och genom att insätta hela sin auktoritet nedslog han motståndet mot sir Samuel Hoares Indienreform. Betydelsen av preferensen för sammanhållningen mellan moderlandet och dominions står höjd över diskussion; först en framtid kan döma, om den försonliga hållningen mot Indien varit en akt av klokhet.

Baldwins kanske allra största historiska mission har varit att i den klassiska parlamentarismens hemland restaurera politikens moraliska halt. De fördomsfria metoder, som Lloyd George trots sin oförliga insats under kriget tillämpade, höllo på att stå politikens anseende dyrt. Engelsmännen voro trötta på den walesiske trollkarlens illusionistiska konster; de önskade redbarheten och ärligheten tillbaka. Baldwin har förkroppsligat dessa egenskaper och därigenom bättre träffat den engelska folkmentaliteten. Under de sista årens kris för demokratien har Baldwins personlighet trots sin begränsning varit en mäktig symbol för det oersättliga i det fria statskicket. Hans namn har i en brytningstid verkat avspännande och dämpande på de politiska striderna. Och som talesmannen för »common sense» har han, med sitt metodistiska moderne, varit något av en samhällsmoralist, en predikare. När han stod på höjdpunkten, vid kungavättningen, sammanlöpte denna hans moralism med hans andra stora patos, hans brittiska imperialism, till en obetvinglig harmoni.

Elis Håstad.